

НОВІТНЯ ІСТОРІЯ УКРАЇНИ

DOI 10.32626/2309-2254.2020-30.338-349

УДК 3.075(1-3):94(477.43)«1917» (09)

Віктор Адамський

ПОДІЛЬСЬКИЙ ГУБЕРНАТОР У РЕВОЛЮЦІЙНІ ДНІ БЕРЕЗНЯ 1917 РОКУ

Адамський Віктор. Подільський губернатор у революційні дні березня 1917 року. У статті проаналізовано діяльність останнього Подільського губернатора О. П. Мякініна у революційні дні березня 1917 р. У цьому контексті розглянуто питання щодо обставин його призначення на посаду, найбільш важливі рішення з підтримки функціонування управлінських підрозділів губернії. Показано взаємовідносини з державними, військовими, самоврядними інституціями та громадськістю. На основі комплексу джерельних матеріалів зроблено висновок, що характер передачі влади в Подільській губернії значною мірою залежав від особистісних якостей губернатора, рівня інформаційної поінформованості та консенсусу з військовими підрозділами, першочергово з штабом армії Південно-Західного фронту та головнокомандувачем генералом О. Брусилівим. Продемонстровано, що перебудова управлінського апарату в губернії відбувалася з урахуванням вимог центрального та військового керівництва та з намаганням уникнути загострення відносин із громадським сектором. Засвідчено, що ліквідація інституту губернаторства на Поділлі не викликала серйозних суспільних збурень та була проведена з дотриманням певних правових рамок. Це уможливило О. П. Мякініну залишитися в губернії ще на певний час після зміни політичного режиму.

Ключові слова: губернатор, Поділля, революція, губернський комісар, цензура, місце-ве самоврядування, часописи.

Адамский Виктор. Подольский губернатор в революционные дни марта 1917 года. В статье проанализирована деятельность последнего Подольского губернатора А. П. Мякинина в революционные дни марта 1917 г. В этом контексте рассмотрены вопросы об обстоятельствах его назначения на должность, наиболее важные решения по поддержке функционирования управленческих подразделений губернии. Показано взаимоотношения с государственными, военными, самоуправляющимися институтами и обществом. На основе комплекса исходных материалов сделан вывод, что характер передачи власти в Подольской губернии в значительной степени зависел от личных качеств губернатора, уровня информационной осведомленности и консенсуса с военными подразделениями, в первую очередь со штабом армии Юго-Западного фронта и главнокомандующим генералом А. Брусиловым. Продемонстрировано, что перестройка управленческого аппарата в губернии проходила с учетом требований центрального и военного руководства и с попыткой избежать обострения отношений с общественным сектором. Засвидетельствовано, что ликвидация института губернаторства на Подолье не вызвала серьезных общественных возмущений и была проведена с соблюдением определенных правовых рамок. Это позволило А. П. Мякинину остаться в губернии еще на некоторое время после смены политического режима.

Ключевые слова: губернатор, Подолье, революция, губернский комиссар, цензура, местное самоуправление, журналы.

Лютнева революція 1917 р. в Росії була визначальною щодо характеру подальшого політичного розвитку багатьох країн та народів. Зрозуміло, що передусім це відноситься до тих етнічних груп, які входили до складу імперського державного комплексу. Падіння самодержавства не лише удетермінувало активізацію українського визвольного руху, але й вагомо вплинуло на становлення нових структур державної влади.

Центральне місце в системі апарату управління Російської імперії на її регіональному рівні посідав інститут губернаторства. Згідно нормативно-правових актів саме губернатор головував практично в усіх значимих державних та громадських інституціях. До його компетенції також належав контроль за діяльністю органів місцевого самоврядування. Врешті, символічним для населення виступав факт призначення та звільнення з посад губернаторів іменним височайшим указом імператора, попри те, що в останній період існування Російської імперії «хазяї губернії» підпорядковувалися Міністерству внутрішніх справ з реально обмеженими за умов Першої світової війни повноваженнями.

З огляду на ці чинники участь царської адміністрації у революційних подіях лютого-березня 1917 р. неодноразово виступала предметом дослідницької уваги. Як правило, з діяльністю губернаторів пов'язувалася реалізація реакційної політики, що своїм основним завданням передбачала призупинення або бодай уповільнення розвитку революційних процесів. Подільська губернія, яка територіально була найбільш наближена до театру військових дій, не становила винятку у цьому плані.

Однією з перших студій, в якій предметно розглядається комплекс питань початкового періоду суспільних перетворень на Поділлі, була праця за авторством Л. Тарнопольського та С. Федулкіна, підготовлена Вінницькою ювілейною комісією у рамках відзначення «10-річчя Жовтневої революції». Оцінюючи реакцію губернатора на Петроградські події, вони, зокрема, констатували, що «2 березня про революцію вже знало все місто й околиці. Робітників звістки про революцію підбадьорили, а по установах викликали розгублення. Проти місцевої газети («Юго-Западный Край» – орган Миської Управи), що до неї вкралися якомсь звістки про події в Петрограді, військовий цензор вжив репресій. 3 березня, за розпорядженням губернатора випуск газети припинили до 5 березня»¹.

У 1957 р., до чергової річниці жовтневих подій, свої спомини під назвою «Бойове минуле. Жовтнева соціалістична революція на Поділлі» залишив О. Снегов. Характеризуючи дії губернатора, він також наголошує, що «на початку березня, коли обстановка визначилась, навіть у Вінницькій газеті «Юго-Западный край», яка видавалася реакційними колами на чолі з миським головою Овдовим, з'явилися повідомлення про революційні події в столиці. За таку сміливість газети розпорядженням подільського губернатора вона була закрита. Начебто цей адміністративний захід міг анулювати революцію, що відбулася»².

На зміну оцінок дій губернатора не вплинув і новітній період. Зокрема, В. П. Воловик та О. В. Воловик, аналізуючи генезу трансформаційних процесів на Поділлі після зречення Миколи II, стверджують: «Коли ліберальна газета «Юго-Западный Край», що виходила у Вінниці, вмістила повідомлення про події в Петрограді, її тимчасово закрили»³.

Аналогічно дії О. П. Мякініна у зламні дні початку весни 1917 р. оцінюють О. В. Логінов та Л. І. Семенко. У ґрунтовному дослідженні про розгортання революції у Вінниці вони констатують: «Режим, хоча й ослаблений, все ще здавався всесильним і вічним. Коли 3 березня, вже після зречення царя, в № 59 газети «Юго-Западный Край» з'явилось повідомлення про зіткнення в столиці, проти редакції, за вимогою подільського губернатора, військовий цензор миттєво вжив заходів, наказавши конфіскувати весь наклад та опечатати приміщення»⁴.

Відтак питання формування на регіональному рівні нового адміністративного простору та пошуку відповідей на революційні виклики залишається достатньо актуальним. У цій статті автор ставить за мету проаналізувати трансформаційні процеси, що відбувалися у владному вимірі та пов'язані з участю і роллю Подільського губернатора у знакових подіях після падіння самодержавства в Росії.

У якості губернатора О. П. Мякінін прибув на Поділля пізньої осені 1915 р. Його приїзд з різних причин затягувався, що призвело до цілого листування між ним та графом О. М. Ігнат'євим, який через цю обставину не міг відбути на нове місце служби до Києва⁵. Як представник державної влади Росії її пізнього імперського періоду, О. П. Мякінін належав до класу бюрократії, який домінував над іншими факторами історичного процесу та перебував в системі жорсткої ієрархічної підпорядкованості. Однак до 1917 р. вагому частину бюрократичної еліти складали дворяни, котрі заслужили свої посади не через спадковість, а завдяки зв'язку з військовою службою чи іншим якісним надбанням. Необхідно також наголосити, що об'єми повноважень губернатора в стратегічному у військовому відношенні регіоні, були значною мірою обмежені діяльністю військових структур, які, передусім, переймалися станом забезпечення армії продовольством, тягловою силою та ін. Наприклад, 18 лютого 1917 р. О. П. Мякінін дає розпорядження начальникам поліції Подільської губернії на час з 10 березня по 10 квітня призупинити виконання постанов щодо накладення адміністративних стягнень для сільського населення з огляду наближення весняних польових робіт⁶.

Символічно, але у переддень 28 лютого 1917 р., коли в Петрограді розпочалися події, які за лічені дні зметуть інститут самодержавства, у Вінниці розпочала роботу VI губерньська земська рада, засідання якої з різних причин декілька раз переносилося⁷. Відкриваючи зібрання, Подільський губернатор дійсний статський радник О. П. Мякінін вочевидь не передбачав, що це його

останній публічний виступ перед представницьким форумом. Свою основну увагу він сконцентрував на проблемних питаннях, які суттєво впливали на розвиток Поділля. Зокрема, губернатор відмітив факт, що завдяки умовам військового часу економічна міць регіону значно послабилася. Відповідно основне завдання земства та його особисто вбачалося у підтримці цієї могутності. Першочергово необхідно було звернути особливу увагу на питання безпечного та економічного порядку. У цьому контексті губернатор окремо виділив комплекс заходів, які передбачалося реалізувати у 1917 р. з метою покращення протиепідемічної ситуації. Своєю думку О. П. Мякінін обґрунтував тим, що незважаючи на трьохрічний перебіг світової війни загалом та перебуванням Поділля у найближчому сусідстві з театром військових дій, завдяки вчасному застосуванню необхідних рішень губернським земством, вдалося запобігти тому, що епідемія не прийняла великих розмірів, хоча й ні на хвилину не припинялась. Тому й зараз є загроза, що епідемія може набрати загрозливих форм та масштабів. На усі звернення губернатора до центральних урядових структур з метою збільшення кількості медичного персоналу, приїхало лише 18 лікарів⁸.

Інше питання, на якому зосередився губернатор, стосувалося земських податків. О. П. Мякінін визнав, що умови військового часу спровокували велике здорожчання, яке, в свою чергу, істотно збільшило видатки земств. Переважно на повітові самоврядні структури лягло важливе завдання по обслуговуванню та харчуванню армії. Вони справились із ним, але побіжно практично усі змушені були на порядок збільшити оподаткування населення. Так, Могилівське підняло збори на 54%, Ямпільське – на 59%, Гайсинське – на 60%, Вінницьке – на 69%, Проскурівське – на 85%. Ці підвищення з огляду на загальну ситуацію губернське присутстві схвалило, але, з іншого боку, підвищення природно викликало незадоволення місцевого населення, з чим також не можна було не рахуватися. «Земство наше, – стверджував губернатор, – земство молоде, усвідомлення користі його ще не встигло проникнути в мозок селянства. Губернія наша знаходиться близько до фронту, і не можна не рахуватися з підвищеною нервовістю настрою селянської маси. Незадоволення легко може перетворитися в безпорядки. Тому, оскільки охорона спокою та порядку покладена на мене, наполягаю, що подальше підвищення зборів та збільшення податкового навантаження неприпустимо, і, при сучасних обставинах, навіть неможливе»⁹. Як вихід із ситуації О. П. Мякінін пропонував обмежити видатки на різні стипендії, фонди і т. ін.

Після цього земське зібрання взяло перерву до 1 березня 1917 р., зосередивши роботу у комісіях, де мали розглядатися доповіді губернської управи. У визначений день зібрання знову зібралося на засідання. До цього часу про Петроградські події уже стало відомо практично усім. Голова І. Є. Ракович, який щойно повернувся зі столиці, запропонував відкласти до 2 березня засідання загального зібрання, мотивуючи це рішення досить заплутаними

аргументами: «... в даний час просити Комісії розглянути усі доповіді і, головним чином, щоб Фінансова Комісія з початку загального зібрання дала б свої висновки загального огляду кошторису Губернської Управи, тобто, щоб усі доповіді як нових, так і попередніх асигнувань, пройшли через фінансову Комісію, і щоб по усім цим доповідям та асигнуванням були висновки Фінансової Комісії в тому сенсі, чи збільшує, або зменшує дане асигнування кошторис»¹⁰.

У відповідь на цю сентенцію, голова губернської управи запропонував І. Є. Раковичу більш конкретно і чітко формулювати пропозиції. Врешті після невеликого обміну думками гласні вирішили перенести роботу знову у комісії, а загальне зібрання провести 2 березня. Очевидно, що губернське керівництво було заскочене подіями і намагалося виграти час, аби більш чітко з'ясувати обставини того, що відбувалося в Петрограді.

Втім, інформація перестала бути втаємниченою. Ще 28 лютого 1917 р. О. П. Мякінін отримав телеграфне повідомлення від Головнокомандувача про тривожні процеси в столиці. У зв'язку з цим він наказав Вінницькому поліцеймейстеру повідомити керівника Держбанку про заборону перерахувань крупних сум коштів без особистої йому доповіді¹¹. Водночас губернатор відправив телеграму всім справникам, в якій останніх зобов'язував: «Безлад у Петрограді набув надзвичайно серйозного характеру Центральна влада паралізована Тому пропоную жодних розпоряджень крім моїх не виконувати тримати мене в курсі всіх подій що відбуваються на місцях крапка прийміть термінові заходи щодо охорони Казначейства та всіх телеграфів увійдіть у порозуміння з начальниками залізничних відділень охорони станцій»¹².

Наступного дня на ім'я губернатора надійшла чергова телеграма від начальника Окружного штабу генерала Маркса. У ній він наказав не допускати в газети жодної інформації, яка могла б вносити збурення у суспільство, особливо з продовольчого питання. Наразі відомості, які б містили фактаж, що заспокійливо впливали б на населення, віталися. Щодо телеграм Петроградської агенції та їхніх власних кореспондентів, то пропонувалося до цензури їх не подавати, залишивши відповідальність за них на редакціях¹³.

Слід відмітити, що в інформаційних повідомленнях, які надходили на адресу губернатора, жодної послідовності чи якоїсь логіки не було. Це зрозуміло, адже за умов революційних змін навряд чи могло бути інакше. 2 березня О. П. Мякінін отримує телеграму з Києва від військового командування, в якій вимагалось не друкувати телеграми «Військового вісника» до особливого розпорядження¹⁴. Натомість у цей же день командуючий Одеським військовим округом генерал М. Ебелов розпорядився про реалізацію цілком іншої стратегії: «2 цього березня номером 2232 мною видано нижченаведене оголошення по губерніям району Одеського військового округу дві крапки лапки Народні безлади останніх днів Петрограді припинені втручанням голови Державної Думи Родзянко який став на чолі Особливого комітету з членів цієї Думи

крапка Комітет цей проникнутий твердим бажанням довести війну до переможного завершення Стурбований кращим впорядкуванням нашого тилу з метою забезпечення усім необхідним армії і населення посиливши доставку по залізниці з внутрішніх губерній імперії крапка Але успіх цієї важкої і відповідальної роботи з органами вищого та місцевого урядування можливий за умови жорсткого порядку серед населення і робітників які працюють на зміцнення нашої оборони»¹⁵.

Переломним у розвитку революції виявився день 3 березня 1917 р. Факт зречення царя Миколи II мав наслідком чергове інформування провінції, але цього разу у досить чіткій перспективі. Подільський губернатор отримав численні повідомлення від різних інституцій і посадових осіб, але їхній контекст був доволі однозначним. Від губернаторів вимагалася підтримка Тимчасового комітету Державної думи та унормування суспільних процесів у регіоні¹⁶. Хоча при цьому, як зауважував генерал М. Ебелов, необхідно бути обережним, позаяк будь-якої миті можуть надійти інші вказівки¹⁷.

Такий розворот подій уможливив продовжити роботу Подільського губерньського зібрання. Відкриваючи його засідання, голова довів до відома гласних, що він отримав чимало записок з пропозицією вести засідання «швидким темпом», у зв'язку з чим він запропонував спершу розглянути доповіді, які мали відношення до витрат кошторису, і відповідно заслухати голову фінансової комісії¹⁸.

Оперативність розгляду справ насправді вражала. За півтора дні було ухвалено рішення з десятків питань, за якими стояло фінансове підґрунтя. Врешті, 3 березня 1917 р. на вечірньому засіданні гласні вирішили висловити своє ставлення на події, що відбулися в Петрограді, оскільки їм в офіційному порядку стало відомо про зміну уряду. У зв'язку з цим було підготовлено вітальну телеграму голові Державної думи М. В. Родзянко та звернення до подолян. Основна ідея першого документу полягала в тому, що земське зібрання схвально оцінило новий порядок «управління Вітчизною» та, з свого боку, зобов'язувалося докласти усіх зусиль впливу на населення з метою «полегшити новій владі заспокоїти Вітчизну і довести війну до переможного кінця»¹⁹. В іншому документі йшлося, зокрема, про підтримку подолянами Тимчасового уряду та знову робився заклик до активної і плідної праці задля перемоги у війні²⁰.

Далі без жодного обговорення та будь-яких коментарів гласні, в зв'язку з тим, що порядок денний був вичерпаний та мотивуючи потребу для багатьох терміновим від'їздом, ухвалили рішення перервати роботу зібрання.

У свою чергу О. П. Мякінін розпорядився, аби наступного дня в офіційному часописі Поділля було надруковано Маніфести про зречення Миколи II та відмову від влади Михайла Олександровича²¹. Крім того, було зроблено розпорядження усім справникам про необхідність термінового розповсюдження цих документів серед населення²².

Отже, як бачимо, О. П. Мякінін позиціонував себе у революційні дні березня 1917 р. вельми обережно. Як державний чиновник він не міг не дублювати тих вказівок, які надходили до нього від різних посадових осіб та військового командування. Як сумлінний виконавець він оперативно доводив їх до необхідних адресатів, але особисто жодної ініціативи не проявляв. За умов знаходження у Кам'янці-Подільському штабу армій Південно-Західного фронту навряд чи могло бути по-іншому. Подальші події яскраво засвідчили це.

4 березня 1917 р. О. П. Мякінін цілковито у руслі нових вимог розпорядився відпустити з місць позбавлення волі політичних в'язнів²³. Він оперативно довів до відома усіх справників телеграфні повідомлення генерала О.О. Брусилова, в яких вимагалось підкоритися новому уряду²⁴. Звертаючись зі свого боку до справників, губернатор констатував: «З огляду на останні події у містах з великою кількістю населення можна очікувати політичні маніфестації які можуть легко перейти у відкрите насильство натовпу над тією чи іншою частиною населення крапка Задля попередження цього пропоную там де можна очікувати маніфестації кома запросити поважних представників населення і попередити їх про можливу небезпеку запропонувавши застосувати усю силу свого впливу і авторитету з метою попередження ексцесів з боку натовпу крапка При виникненні маніфестацій не варто застосовувати ніяких заборон діям маніфестантів допоки їхні дії не порушують безпеки особистості та збереження майна громадян крапка В останньому випадку для ліквідації насилля натовпу вимагаю застосовувати усі необхідні засоби»²⁵.

Окремо О.П. Мякінін звернувся до єпископа Подільського і Брацлавського Митрофана з проханням оприлюднити маніфести імператора Миколи II та великого князя Михайла Олександровича духовенством Подільської єпархії під час богослужінь²⁶.

Наступного дня Подільський губернатор довів до відома Вінницького та Кам'янець-Подільського військових цензорів вимогу начальника Штабу Київського військового округу щодо подальшого цензурування телеграм Петроградського телеграфного агентства. З повідомлень мали виключатися винятково лише ті матеріали або фрагменти текстів, які могли спричинити «цілковиту шкоду армії» або які порушували «засади військової дисципліни і організації»²⁷. Так само усім справникам були переадресовані телеграфні повідомлення, які надходили від військового командування²⁸.

6 березня 1917 р. О. П. Мякінін отримав телеграму від очільника Тимчасового уряду князя Г. Львова. У ній стверджувалося про тимчасове відсторонення губернатора і віце-губернатора від виконання обов'язків за займаними посадами. Управління губернією покладалося на голову Подільської губернської земської управи, кому і належало передати справи. У повідомленні також йшлося про те, що про подальшу долю губернатора буде повідомлено додатково²⁹.

Однак О. П. Мякінін не став відтягувати справу. У зв'язку з тим, що голова губернської земської управи був відсутнім у місті, він по обіді передав управління губернією члену управи С. Л. Градовському, про що було складено відповідний акт³⁰. Про це рішення у цей же день О. П. Мякінін повідомив Міністра внутрішніх справ³¹, Головнокомандувача та управління постачання арміями Південно-Західного фронту³², Подільське губернське правління³³ та справників усіх повітів губернії³⁴. Крім того, звертаючись до останніх, він зробив заключне розпорядження: «Запрошую всіх чинів поліції Подільської губернії в ім'я благополуччя нашої дорогої батьківщини підкоритися всім розпорядженням, які надходитимуть від нового уряду»³⁵.

Так само своє останнє повідомлення О. П. Мякінін відправив до Штабу Київського військового округу. У ньому фіксувалося: «До цього часу в губернії було все спокійно крапка Цього числа три години дня передав посаду губернатора заступнику Голови Губернської земської Управи члену управи Градовському відповідно розпорядження тимчасового Уряду повідомленому мені в телеграмі Міністра Голови і Міністра Внутрішніх Справ князя Львова від 5 березня номер 873 крапка номер 514»³⁶.

Після цього О. П. Мякінін відправив ще одне повідомлення на адресу Міністра внутрішніх справ. У ньому йшлося: «Клопочу перед Вашим Сіятельством про звільнення мене у відставку за домашніми обставинами»³⁷. Це подання Тимчасовий уряд задовільнив уже 10 березня 1917 р.³⁸

Врешті, настав час розв'язати міф, пов'язаний із випуском «Юго-Западного края» від 3 березня 1917 р. Насправді це число видання не збереглося в жодній книгозбірні України. Тому у контексті сентенцій Л. Тарнопольського та С. Федулкіна, які стверджували про наявність у ньому повідомлень щодо революційних подій у Петрограді, насправді можна було припустити, що тираж видання за вказівкою губернатора був конфіскований. Однак це не так.

Нам вдалося розшукати примірник газети у газетному фонді Російської національної бібліотеки. Як і інші числа, номер від 3 березня був санкціонований до друку військовою цензурою з поміткою «2 березня». На його шпальтах була відсутня будь-яка інформація про події в регіонах Росії, зокрема в Петрограді. На першій і другій сторінці був розміщений великий за обсягом матеріал про весняні плани австро-німецької коаліції³⁹, окремо аналізувалася польська проблема періоду війни⁴⁰, чимало місця було відведено військовим подіям⁴¹, включно з аналізом публікацій у «Армейському вестнику»⁴². У рубриці «Телеграми. Від Петроградського Телеграфного Агентства і наших кореспондентів» містилася інформація з європейських столиць – Лондона, Риму, Парижу та інших міст. У них також здебільшого висвітлювалися питання, пов'язані з перебігом війни⁴³. Досить розлогою за змістом виступала рубрика «Хроніка», але жодного актуального матеріалу про революційні події у ній не було. Зокрема, часопис повідомляв про установчі збори товариства

взаємодопомоги учнів та вчителів початкових шкіл Подільської губернії, що відбулися у Вінниці наприкінці лютого 1917 р. під керівництвом директора народних училищ Н. П. Беляєва. Представник Вінницького повітового земства Й. І. Лозинський висловив згоду пожертвувати на цю справу 1200 карб.⁴⁴

Також заслуговує на увагу повідомлення про засідання правління товариства допомоги бідним євреям м. Вінниці, на якому обговорювалося питання щодо забезпечення місцевих бідних, біженців, сімейств запасних, нижніх чинів-євреїв місцевого гарнізону і військових частин пасхальними продуктами. Захід відбувався в кабінеті керівника Вінницького відділу російського із зовнішньої торгівлі банку під керівництвом І. Б. Бернштейна⁴⁵. Загалом на справу допомоги планувалося витратити біля 2500 карб.

Низка інформативних повідомлень була присвячена подіям, що відбулися в Гайсині. Зокрема, газета повідомляла про нараду з питань продовольства, яке відбулося під керівництвом уповноваженого представника Особливої Наради з питань продовольства в Подільській губернії А. Савостьянова за участі представників від земської управи, мирових посередників, завідуючих касами дрібного кредиту та уповноважених від товариств оптових закупок. При цьому зауважувалося, що в місті заснувалося «третє єврейське товариство споживачів», пайовиками якого виступали біля 300 осіб⁴⁶.

Отже, О. П. Мякінін не вчиняв жодних дій, аби skonфіскувати наклад «Юго-Западного края». Цей факт визнала і сама редакція. В наступному числі часопису на першій шпальті повідомлялося, що «газета виходить після триденної перерви внаслідок цензурних перепон, що виключали саму можливість отримання телеграфних повідомлень»⁴⁷.

У контексті нашого дослідження необхідно зазначити, що після залишення посади губернатора О. П. Мякінін не залишив терени Поділля. Ще тривалий час він продовжував перебувати у Кам'янці-Подільському, влаштувавшись на службу до військового відомства, а саме юрисконсультом Подільської ліквідаційної комісії при керівнику постачання армій Південно-Західного фронту⁴⁸. При цьому разом із колишнім керівником канцелярії Гербстом він продовжував проживати у службовому приміщенні. 22 травня 1917 р. Подільський губернський виконавчий комітет громадських організацій розглянув це питання, ухваливши наступну резолюцію: «запропонувати колишньому губернатору Мякініну і колишньому керівнику Канцелярії Гербсту, з огляду на завершення служби, якнайскоріше звільнити квартири, що вони їх займають та просити Губернського Комісара виконати дане рішення»⁴⁹. О. П. Мякінін, зі свого боку, не заперечував проти цього, але просив лишень відтермінувати виселення до 2 червня 1917 р.⁵⁰

Таким чином, виявлені нами документи та аналіз очевидних фактів не дають підстав стверджувати про реакційність дій Подільського губернатора у революційні дні березня 1917 р. Як «начальник губернії» він дублював на

місцевому рівні рішення та настанови, навіть взаємовиключні, які надходили від керівників військового відомства та державних інституцій в частині забезпечення порядку і унеможливлення соціального вибуху. Але особисто жодних ініціатив не проявляв. О. П. Мякінін одним із перших написав заяву про звільнення з посади, що й було практично відразу задоволено. Він не полишав губернії й надалі, а відтак, очевидно, не хвилювався, що може стати об'єктом фізичної наруги над собою. Це забезпечило на Поділлі достатню оперативність у плані безболісної передачі влади новим структурам, що були зніційовані як Тимчасовим урядом, так і революційною творчістю мас.

Примітки:

¹ Тарнопольський Л., Федулкін С. Жовтень на Вінниччині (Історичний нарис). Вінниця на Поділлі: Держдрукарня ім. Леніна, 1927. С. 5.

² Снегов А. Боевое прошлое (Октябрьская социалистическая революция на Подолии). Воспоминания участника // Державний архів Хмельницької області (далі – Держархів Хмельницької обл.), ф. П–1475, оп. 1, спр. 248, арк. 12.

³ Воловик В. П., Воловик О. В. Події Лютневої 1917 р. революції на Поділлі // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського: Серія: Історія: зб. наук. пр. / за ред. П. С. Григорчука. Вінниця: Вінницький держ. пед. ун-т, 1999. Вип. 1. С. 59.

⁴ Логінов О. В., Семенко Л. І. Вінниця у 1917 році: Революція у провінційному місті. Вінниця: ДП «Державна картографічна фабрика», 2011. С. 40.

⁵ Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (далі – ЦДАВО України), ф. 1792, оп. 1, спр. 21, арк. 6–12.

⁶ Там само, спр. 22, арк. 88.

⁷ Держархів Хмельницької обл., ф. 233, оп. 1, спр. 35, арк. 23.

⁸ Там само, спр. 37, арк. 2 зв.

⁹ Там само, арк. 3.

¹⁰ Там само, арк. 5.

¹¹ Реєнт О. П., Рекрут В. П. Нариси життя Літинщини 1917–1921 рр.: революційні події та повсякденність / наук. ред. В. А. Смолій. К.: Інститут історії України НАН України, 2017. С. 9.

¹² ЦДАВО України, ф. 1792, оп. 1, спр. 23, арк. 30.

¹³ Там само, арк. 33.

¹⁴ Там само, арк. 36.

¹⁵ Поділля у добу Української революції. Рік 1917: Документи та матеріали / редкол.: І. М. Шоробура (гол.), В. Р. Адамський, В. Г. Байдич та ін.; упоряд. В. Р. Адамський. Кам'янець-Подільський: ТОВ «Друккарня Рута», 2017. С. 23–24.

¹⁶ ЦДАВО України, ф. 1792, оп. 1, спр. 23, арк. 38, 47–48, 50–51, 56.

¹⁷ Там само, арк. 38.

¹⁸ Держархів Хмельницької обл., ф. 233, оп. 1, спр. 37, арк. 12.

¹⁹ Поділля у добу Української революції. Рік 1917: Документи та матеріали / редкол.: І. М. Шоробура (гол.), В. Р. Адамський, В. Г. Байдич та ін.; упоряд. В. Р. Адамський. Кам'янець-Подільський: ТОВ «Друккарня Рута», 2017. С. 29.

²⁰ Там само.

²¹ Высочайший манифест // Подольские губернские ведомости. 1917. 4 марта; Манифест Его Императорского Высочества, великого князя Михаила Александровича // Подольские губернские ведомости. 1917. 4 марта.

²² ЦДАВО України, ф. 1792, оп. 1, спр. 23, арк. 92.

²³ Там само, арк. 94.

²⁴ Там само, арк. 95, 96.

²⁵ Там само, арк. 97.

²⁶ Там само, арк. 99.

²⁷ Там само, арк. 114.

²⁸ Там само, арк. 116, 117–118, 121.

²⁹ Там само, спр. 2, арк. 2.

³⁰ Галатир В. В. Від губернатора до комісара: утвердження місцевої влади в Кам'янці-Подільському в березні-червні 1917 р. // Сторінки історії Української революції та більшовицьких репресій на Поділлі (1917–1930-ті рр.): зб. наук. пр. / ред. кол.: О. О. Заремба (гол.), Л. В. Баженов, В. А. Дубінський та ін. Кам'янець-Подільський: ПП Буйницький О. А., 2018. С. 111–112.

³¹ ЦДАВО України, ф. 1792, оп. 1, спр. 2, арк. 4.

³² Там само, арк. 5, 6.

³³ Там само, арк. 1.

³⁴ Там само, арк. 7.

³⁵ Там само.

³⁶ Там само, спр. 23, арк. 122.

³⁷ Там само, спр. 2, арк. 3.

³⁸ Галатир В. В. Від губернатора до комісара. С. 112.

³⁹ Георгиевский Г. Весенние планы австро-германской коалиции // Юго-Западный край (ежедневная газета). Винница. 1917. 3 марта. С. 1–2.

⁴⁰ Н. К. Польская проблема // Юго-Западный край (ежедневная газета). 1917. 3 марта. С. 2.

⁴¹ Обзор последних событий // Юго-Западный край (ежедневная газета). 1917. 3 марта. С. 2; Военные расходы Германии // Юго-Западный край (ежедневная газета). 1917. 3 марта. С. 3.

⁴² Из «Армейского Вестника» // Юго-Западный край (ежедневная газета). 1917. 3 марта. С. 2.

⁴³ Телеграммы. От Петроградского Телеграфного Агентства и наших корреспондентов // Юго-Западный край (ежедневная газета). 1917. 3 марта. С. 3.

⁴⁴ Хроника // Юго-Западный край (ежедневная газета). Винница. 1917. 3 марта. С. 3.

⁴⁵ Хроника // Юго-Западный край (ежедневная газета). 1917. 3 марта. С. 3.

⁴⁶ К-ский А. По Юго-Западному краю // Юго-Западный край (ежедневная газета). 1917. 3 марта. С. 4.

⁴⁷ От редакции. Юго-Западный край (ежедневная газета) // 1917. 6 марта. С. 1.

⁴⁸ ЦДАВО України, ф. 2520, оп. 1, спр. 2, арк. 36.

⁴⁹ Поділля в добу Української революції. Рік 1917: Документи та матеріали / редкол.: І. М. Шоробура (гол.), В. Р. Адамський, В. Г. Байдич та ін.; упоряд.: В. Р. Адамський. Кам'янець-Подільський: ТОВ «Друкарня Рута», 2017. С. 269–270.

⁵⁰ ЦДАВО України, ф. 2520, оп. 1, спр. 2, арк. 36.

Adamskyi Victor. Podilskyi governor on the revolutionary days of March 1917. The activities of the last Podillia governor O. P. Myakinin during the revolutionary days of March 1917 have been analyzed in the article. In this context, the question of the circumstances of his appointment to the position, the most important decisions to support the functioning of the administrative divisions of the province has been considered. The relationship with state, military, self-governing institutions and the public has been shown. On the basis of a complex of source materials, it has been made the conclusion that the nature of the transfer of power in the Podilskyi province

depended to a large extent on the personal qualities of the governor, the level of informational awareness and consensus with the military units, first of all, with the headquarters of the Army of the Southwest front and the commander-in-chief of general O. Brusilov. The restructuring of the administrative apparatus in the province took place taking into account the requirements of the central and military leadership and the attempt to avoid aggravation of relations with the public sector has been demonstrated. It has been verified that the liquidation of the provincial governance institute in Podillia did not cause serious social upheaval and was conducted in compliance with certain legal frameworks. This enabled O. P. Myakinin to stay in the province for a certain time after the change of political regime.

Keywords: governor, Podillia, revolution, provincial commissar, censorship, local government, periodicals.

Отримано: 12.09.2019

DOI 10.32626/2309-2254.2020-30.349-362
УДК 354.32-057/343(477.43-21)«1919»

Олександр Марчук

ДІЯЛЬНІСТЬ МІНІСТЕРСТВА ОСВІТИ УНР НА ЧОЛІ З ІВАНОМ ОГІЄНКОМ У КАМ'ЯНЦІ-ПОДІЛЬСЬКОМУ (ЛЮТИЙ – БЕРЕЗЕНЬ 1919 РОКУ)

Марчук Олександр. Діяльність міністерства освіти УНР на чолі з Іваном Огієнком у Кам'янці-Подільському (лютий – березень 1919 року). Висвітлюється кам'янець-подільський період діяльності Міністерства народної освіти УНР очолюваного Іваном Огієнком. На основі архівних матеріалів, періодичної преси, мемуарних свідчень та праць дослідників, розкриваються обставини переїзду освітнього відомства з Вінниці до адміністративного центру Поділля. З'ясовано долю раніше напрацьованих ініціатив і проєктів міністерства поданих до Ради Народних Міністрів та на затвердження Директорії УНР. Показано різні вектори законотворчої діяльності МНО, звернено увагу на зусилля галузевого органу державного управління щодо забезпечення шкіл підручниками, розширення шкільної мережі, вироблення кадрової політики, зокрема щодо підготовки кваліфікованих учителів, звільнення їх від військової мобілізації тощо. Висвітлено участь представників міністерства у діяльності різних комісій, які стосувалися освітніх і культурних справ країни. Автор показав напрямки у роботі міністерства щодо реформуванням освітньої сфери: 1) вироблення нової законодавчої бази для розвитку національної освіти; 2) турбота про розвиток української університетської освітньої галузі; 3) практичні кроки із утвердження нової моделі дошкільних, початкових і середніх навчальних закладів; 4) підготовка педагогів для усіх загальноосвітніх шкіл через створення відповідних українських фахових закладів, з оновленими навчальними програмами; 5) створення видавничої бази для друку україномовних підручників, із залученням земства, кооперативів; 6) захист інтересів закладів освіти в умовах воєнної дестабілізації; 7) вирішення багатьох поточних справ. Робота МНО загалом та її структурних підрозділів була вміло організована, протікала цілеспрямовано, ритмічно, результативно, сприяла певному вдосконаленню освітньо-управлінської сфери і шкільної системи.

Ключові слова: Іван Огієнко, Міністерство народної освіти, Кам'янець-Подільський, Директорія УНР, Рада Народних Міністрів, закони, національна школа, учителі.